

- 139 In duh: »Kdo k nam privêl te sêm je gori,
 če doli vrneš se, kot deš sumljivo?«
 »Vodnik moj« — dem — »molčeči. — A ti
- 142 izvoljenka, menî, ki bitje živo govôri,
 sem še, in rêci, če te želja žene,
 da zate ganem tam nogó umrljivo.«
- 145 »O,« — de — »besede záme nečuvêne!
 Iz nje spoznam, da v božji si ljubavi;
 zato pomôli časih i za mene!
- 148 Pri srčni želji tvoji, večni slavi,
 te prosim: če boš hodil po Toskani,
 pri zlahti moji slôves mi popravi!
- 151 Med domišljavimi živî meščani,
 ki Talamon jim up je; zaigrali
 pa bodo več, kot vir iščoç Diani;
- 154 ob največ bodo tam pa ... admirali.«
 (Dalje prihodnjič.)

Stiški (ljubljski) rokopis.

Ivan Grafenauer.

1. Našo staro literaturo smo obravnavali dozdaj vse preveč samo z jezikoslovnega stališča. Vse, kar se je napisalo pred Vodnikom, nam je bilo samo zgled za jezik, ne pa tudi dokazilo o sočasnem duševnem življenju, dokaz kulture. To velja posebno še o predluteranski dobi v našem slovstvu, ki je vsled tega še do danes nismo spoznali tako, kot bi bilo treba, in jo imamo za dobo popolnega kulturnega in narodnega mrtvila.

Globlje preučevanje spomenikov, ki so se nam ohranili, nas lahko pripelje do drugega prepričanja. To hočem pokazati ob »Stiškem (ljubljskem) rokopisu«, ki smo ga dozdaj navadno nazivali ljubljanski očitni (bolje: splošni) izpovedi.¹

Ljubljanska študijska knjižnica hrani pod številko 141. papirnato rokopisno knjigo 21½ cm visoko, 13¼ cm široko, vezano v ovčje usnje, z latinskim tekstom; na zadnjih petih straneh² pa se nahajajo tudi slovenski sestavki, in sicer dve formuli splošne izpovedi, intonacija slovenske velikonočne himne, nekaj latinsko-slovenskih izrazov, invokacija Sv. Duha in Matere božje ter molitev »Salve regina«. Nekaj slovenskih glos se nahaja, kot smo vedeli dozdaj, tudi med latinskim tekstom na straneh 183 b., 184 a., 194 b., 217 b., 220 b.

Toliko smo vedeli doslej o vsebini rokopisa; za vsebino latinskega teksta se nihče ni briga.³

¹ Prvi je izdal celotno besedilo tega rokopisa V. Oblak v Letopisu Matice Slovenske za l. 1889. v svoji študiji »Starejši slovenski teksti«, I., str. 123—160. — Za njim ga je izdal dr. L. Lénard v svoji razpravi »Razvoj historiczny gramatyki słoweńskiej« v poljski publikaciji Prace filologiczne, tom. VIII., zeszyt II., str. 109—110, 130—141.

² To so str. 245 b. do 247 b. nove štetve. Rokopisni listi so bili namreč dozdaj od lista 237. naprej napačno zaznamenovani, ker sta imela to številko dva zaporedna lista. Od tu naprej je torej po novi, pravilni štetvi ena enica več kot po starem štetju.

³ Lénardova označba rokopisa kot liturgičnega zbornika (navedeno delo, str. 109) je bil edini poskus na to stran, a je napačen.

Raziskovalce je zanimal zgolj slovenski tekst, in sicer v jezikoslovnem in paleografičnem oziru. V. Oblak je v jako lepi in obširno zasnovani razpravi določil jezik »obeh« splošnih izpovedi kot dolenjščino, pravopis kot nemški,¹ v invokaciji in v »Salve regina« je dokazal pravopisni in jezikovni vpliv češkega jezika, ki si ga je razložil tako, da bi bilo besedilo prevedeno s češkega. Pisavo »obeh« splošnih izpovedi je prisodil enemu piscu, o ostalih slovenskih tekstih pa pravi, da jih je pisala druga roka, najbrže celo več. Paleograf prof. Sickel pa je, naprošen po prof. Jagiću, določil starost pisave; po njegovem mnenju so vsi slovenski teksti iz iste dobe, in sicer iz početka 15. stoletja, okoli l. 1430.² Dr. Leopold Lénard lingvističnih rezultatov Oblakovih ni kaj izpremenil,³ pravilno pa je ločil v svoji izdaji invokacijo in molitev »Salve regina«, kateri je Oblak združil v eno celoto, in »Salve regina« imenuje pravilno molitev, dočim jo je imel Oblak še za pesem. Zastran pisave je po dr. Lénardu naprošeni prof. Korzeniewski čisto pravilno določil, da je splošno izpoved in prvi del zapiskov, ki ji slede, predvsem intonacijo velikonočne himne, napisala ena in ista roka, dasi je prvi vtisk pisave nekoliko različen; zastran starosti pisave pa misli Korzeniewski, da je nastal rokopis v sredini 15. stoletja ali pa nekoliko prej.⁴

To je v glavnem rezultat dosedanjega jezikoslovnega raziskovanja našega rokopisa.

¹ Meni se zdi, da je tudi v splošni izpovedi nekaj staročeškega pravopisnega vpliva.

² V. Oblak, LMS. 1889, str. 124. — Radics (LMS. 1879., 11.) jo je prisodil XIV. stoletju.

³ Kar je Oblakovim raziskovanjem dodal, ni zmeraj zanesljivo; tako pravi (str. 140.), da se v Celovškem rokopisu nahaja parkrat aorist be, kar pa ni res, Cel. rokp. ima dvakrat ide (yide, yiede) in enkrat vsta (wítaa).

⁴ Dr. Lénard, navedeno delo, str. 110.

2. Slovstvenega zgodovinarja ti rezultati ne morejo zadovoljiti; vsiljuje se mu še cela kopica vprašanj, ki bi jih rad razrešil: ob kateri priliki se je rabila splošna izpoved, ob kateri priliki invokacija Sv. Duha, kje so se rabili ti zapiski, kdo jih je rabil, v kakem stiku so s cerkvenim življenjem in z življenjem slovenščine pri službi božji, pri pridigi, in predvsem, kako si razložiti češki vpliv v invokaciji in v »Salve regina«.

Nekaj pojasnila nam daje že primerjanje s starimi verskimi obredi rimske cerkve. Po prastari šegi se je molila splošna izpoved, ki ji je sledila tudi odveza, po maši katehumenov, t. j. po evangeliju in razlagi evangelija (homiliji), preden so spokorniki in katehumeni morali iz cerkve. To nam kažejo tudi Brižinski spomeniki, v katerih sledi mlajša splošna izpoved (11. stol.) v rokopisu neposredno homiliji o grehu in pokori.¹ Ta običaj se je ohranil tudi še potem, ko se je odpravila javna cerkvena pokora; še v Hrenovih in Schönlebnovih »Evangelijih inu Lyftih« se nahaja »Ena kārhanfka Spuvid k' Bugu, po Pridigi, inu fizèr pogoftu rezhi.«² Iz tega bi se smelo sklepati, da se je tudi v 15. stoletju splošna izpoved molila po pridigi, in ker je očitna izpoved slovenska, bi bile seveda tudi pridige slovenske.

V nadaljnje pojasnilo nam je vsebina invokacije našega rokopisa, ki se glasi takole:

Myloft yno gnada naliga gofpody
pomocz dewycze roffe matre ma(r)ie
prichod fwetega ducha
Troft wflech fwetnykow
Obchranyenye fwetega kryffe
Ta racz fmeny yno fwamy byti.

»Z menoj ino z vami!« Kdaj moli duhovnik tako? Pred oltarjem ne, ker govori tedaj k Bogu tudi v imenu ljudstva, in sicer v prvi (mil) ali tretji osebi (jaz in ljudstvo). Ta invokacija se je mogla rabiti torej le tedaj, ko je govoril duhovnik v cerkvi naravnost k ljudstvu, pri pridigi ali pri oznanjenju in raz-

lagi evangelija. Klicanje Sv. Duha in vseh svetnikov bi se prav lepo skladalo s to situacijo.

Za to misel imamo pa še drug dokaz. V »Goriškem rokopisu« iz l. 1551.³ stoji na 3. strani nekoliko krajša, a deloma dobesedno enaka molitev pred pridigo:

Gnada Jno lubefan gofpodi boğa
dar fwetiga Ducha.

1551 prefacio ante predicatione(m)

Scoli gnado Jno lubefan Criftula, Jno dar luetiga ducha, Zemo mi danas ta lueti euangeli poßlufat Jno Woga la gnado profit, da mi ie bodemo tako poßlufali, da on bode haualen naßcha uera poteriena naßch leben pobolßchan kateri tega feli ta doli poklecni Jno rezi —²

Ta molitev stoji pred kratkim načrtom pridige v slovenskem jeziku, ki je zapisan na 4. strani rokopisa. Mesto »Gnada Jno lubefan...« stoji na str. 11. »Milost inu gnada gospoda boğa dar suetiga duha«, torej domalega dobesedno kot prva in tretja vrsta naše invokacije, o kateri je dovolj verjetno, da se je molila pred pridigo.³

3. Toliko bi nam povedalo primerjanje. Več nam more povedati edino celotni rokopis, ki si ga hočemo ogledati nekoliko natančneje.

Najprej slovenski tekst! Na straneh 245 b. in 246 a. je takozvana »daljša« splošna izpoved: »Hoc est vna g(e)n(er)alis c(on)fessio etc.« — dobro črnilo, majhna gotična pisava, ki v njej prevladujejo vertikalne črte — na naslednji strani (246 b.) »krajša« splošna izpoved: »Hec est vna g(e)n(er)alis c(on)fessio m V^{ta}«, pisana z isto roko. — Kaj pa je to? Ali ni ta stran prečrtana? Čisto drobne paralelne črte, nekoliko obledele, jo prekrizavajo čez in čez. In kaj stoji na zvrhnjem robu strani? Pisava je nagla, površna, a očitno ista kot v tekstu, črnilo nekoliko obledelo: »H(o)c e(ßt) f(a)l(fu)m v(er)te foliu(m)«, t. j. »To je napak, obrni list!« — Da se je pisec pri prepisovanju tega sestavka večkrat zmotil, je zapazil že dr. V. Oblak,⁵ a on si je razlagal stvar tako, da je pisec »krajšo« izpoved prepisoval po »daljši« izpovedi našega rokopisa. Pisčeva opazka pa nam pravi jasno dovolj, da temu ni tako,

¹ Dr. V. Vondrák, Studie z oboru církevněslovanského písemnictví. V Praze. Nákladem české akademie císaře Františka Josefa... 1903, str. 9. sl., 50. sl. — Prvi splošni izpovedi Brižinskih spomenikov je na koncu dostavljena latinska formula odveze: Confitentib(us) tibi d(omi)ne famulif. ac famulabuf tuif remitte peccata. ut qui intrinsecuf confcientia flagellantur reconciliationif tuae gr(ati)a confolentur... Glej drugi snimek v Vondrákovi izdaji: Frisinské památky... V Praze. Nakl. české ak. císa. Františka Josefa... 1896.

² Evangelia ino Lyftuvi, 1612 (Hren), str. 42 a. — 43 a. (druge števke). — Evangelia inu Lyftuvi, 1672 (Schönleben), str. 384.—386. — Enako tudi še v poznejših izdajah iz 18. stoletja.

³ Dr. Fr. Ilešič, Slovenski rokopis iz l. 1551. in 1558. Trubarjev Zbornik MS., 1908, str. 122.—125.

² Glej snimek v Trub. Zborniku, str. 125.

³ Stran kaže jasne znake česte uporabe. Bržkone se je tudi »Salve regina« molila ob tej priliki, morda po pridigi.

⁴ Prav iskreno hvalo naj izrečem na tem mestu g. dr. Josipu Malu in gosp. ravnatelju prof. dr. Josipu Mantuaniju za izdatno pomoč pri čitanju rokopisov.

⁵ Najhujša napaka je tale: inu sam ze volnv wdall ty oblaßti tyga chudicza ynu neğa fweticom (v. 7—9).

da je marveč daljši (pravilni) zapis izpovedi nastal šele potem, ko je pisec spoznal, da je prvi zapis nepreklicno in nepoboljšljivo za nič. Preden je namreč zapisal tisto opazko, je še poizkusil, da bi pogreške na robu popravil; za besedo priell (v. 6.) je napravil izpuščaj in na robu zapisal, kar je tam izpuštil: »ky lym ze od buga vodbyrnyll ynno hod niga lapuuedy«. Ko pa je zasledil glavno napako, »chudizha ynu nega lweticom«, je nad popravo obupal in je napisal na prejšnjih dveh straneh splošno izpoved še enkrat, in sicer prav. Na tistem nevarnem mestu se je izpotaknil sicer tudi pri drugem prepisovanju — zapisal je že »... chudiczu, kygar inu nega« ter je hotel nadaljevati enako napačno kot prvič — a zavedel se je še pravočasno, prečrtal zadnji dve besedi, in nadaljeval pravilno »(kygar) lam le odpoueydall kadar lam karft pryell«.

Govoriti torej ne smemo o dveh splošnih izpovedih v rokopisu št. 141. ljubljanske študijske knjižnice, daljši in krajši, ampak le o eni sami, ki se je prepisala prvič napačno, a drugič pravilno. In res kaže pravilni prepis splošne izpovedi očitne znake česte porabe, dočim je stran 246 a. mnogo bolj čista.

Pisec je prepisoval po predlogi, ki se nam ni ohranila, a je morala biti na tistem nevarnem mestu tako ustvarjena, da se je človek prav lahko zmotil. Ta nam neznana predloga je obsegala morda še več spisov. Za to bi govoril dostavek v naslovu pogrešnega zapisa izpovedi: ^a V^{ta},¹ kar je treba brati ali »materia quinta« — peta snov, ali pa »minuta quinta«, kar bi pomenilo v srednjeveški latinščini peti prvopis. Vendar pa so okrajšave v našem rokopisu časih tako nepravilne, da bi se mogel ta dostavek tolmačiti morda tudi kako drugače; značilen pa je vsekako popolnoma jasni izraz »V^{ta}«.

4. Zakaj pa je pisec obrnil list n a z a j, ko je začel v drugo pisati splošno izpoved, zakaj ni porabil za to naslednjih dveh strani, zadnjih v rokopisu? Saj taka formula, ki se zmeraj rabi, se najde najhitreje in najlaže na zadnjem listu. Razlog za to je mogel biti edino le ta, da na zadnjem listu ni bilo več prostora za celo splošno izpoved, ki obsega skóro celi dve strani. Na strani 247 a. je bilo sicer gotovo še toliko praznega, da si je pisec upal napisati nanjo konec formule — drugače ne bi bil začel pisati na str. 246 b. — zadnja stran rokopisa (247 b.) pa je morala biti že popisana. Na tej strani

pa je z drugo roko, ki naglaša bolj poševne nego navpične črte, in z obledelim črnilom zapisana slovenska molitev pred pridigo, slovenska »Salve regina« — obe kažeta češki vpliv v jeziku in pravopisu — in latinski zapisnik odpustkov (Indulgentie). Vmes med temi odstavki sta drobni latinski opomnji — očitno misli, ki si jih je hotel pisec zapomniti za uporabo pri pridigi — pisani s temnejšim črnilom po piscu splošnih izpovedi, in sicer pozneje, ker se ta pisava očitno ogiba vrstam in besedam starejše pisave. Verjetno se nam torej zdi, da sta molitev pred pridigo in »Salve regina« najstarejša slovenska zapiska v naši rokopisni knjigi.

Oglejmo si zdaj še stran 247 a! Pisava je tista kot v splošni izpovedi. Tekst pa je tale:

Kryft ift Herftond(e)n

Nas golpüd ye od smerti ftwal / od nega
brittke martre / [nam]¹ nam ye le ve le
liti / onam chocztliche trofti biti kyr(i)e (elei)on
p(rim)a do(min)ica p(ost) feftu(m) pafche

Quafi modo geniti

2^a do(min)ica

Mifericordia D(o)m(ini)

3^a do(min)ica

Jubilare Deo o(mn)is

4^a Do(min)ica

Cantate

V^{ta} Do(min)ica

Vocem iocu(n)ditatis // Alcenlio fe(r)ia q(ui)nta
[Sp(irit)us D(omi)ni r(e)pleuit // Quatuor t(em)-
p(or)u)m Exaudiuit // 2^a Do(min)ica Jnfra alcenlio-
(ne)m Sp(irit)us D(omi)ni r(e)pleuit // Quat(u)or
t(em)p(or)u)m Ffeftu(m) t(r)in(i)t(at)is Corpor(is)
xpi³ q(ui)nta fe(r)ia.

To je natančen popis nedelj in praznikov od Velike noči do sv. Rešnjega Telesa. Navadne nedelje so označene dvojno, s številko (oziroma s časom) in z začetkom introita, prazniki pa samo na en način, ker je ta dovolj jasen.

Intonacija slovenske velikonočne pesmi dobiva v tej zvezi vse drugačen pomen kot brez nje; intonacija stoji tu kot nekako oficialna označitev velikonočne nedelje; ta slovenska pesem je imela v cerkvi nekaj oficialen liturgični pomen. Cerkev

¹ Kar je v oglatem oklepaju, je v rokopisu prečrtano, kar je v okroglem, je okrajšano.

² Znamenje za piko: // je tu odveč; dominica infra octavam ascensionis je namreč isto kot nedelja Exaudi. Exaudiuit je pomota.

³ Christi.

¹ Pravilni zapis ima mesto tega »etc.«

torej nabožnih pesmi v narodnem jeziku nikakor ni odrivala, seveda v kolikor so bile dogmatično pravilne, ali nerada samo trpela, ampak jih je dovoljevala ter je o posebno slovesnih prilikah nekatere sprejela celo kot del cerkvenega obreda, velikonočno pesem brez dvoma pri »vstajenju«. Trubarjevih besed v »Cerkovni orningi«,¹ v katerih se bori v nasprotju z dotedanjim latinskim petjem psalmov za slovensko petje in službo božjo, ne smemo torej tako razumeti, kakor da bi dotlej ljudstvo v cerkvi ne bilo pelo slovenski, ampak kot nasprotje proti latinskemu cerkvenemu obredu v obče, posebno pa proti latinskemu petju duhovnikov in kora (klerikov) pri slovesni maši² in pri slovesnih javnih dnevnicah (psalmi!).

Intonacija slovenske velikonočne pesmi v tej zvezi nam je tudi dokaz, da je bila ta pesem tačas že občeznana in razširjena, da torej zapis ni morda le osamel poskus, prevesti kako kitico nemške cerkvene pesmi³ v slovenski jezik.

Zaznamku nedelj in praznikov sledi v rokopisu z istim črnilom, kot splošna izpoved in poznejše opomnje na str. 247 b., ter z isto roko najprej latinska »Glofa«, ki obsega opomnje k nekaterim svetopisemskim citatom in je pisana zelo površno in z drznimi okrajšavami, potem nekaj latinsko-slovenskih izrazov. Med njimi pa sta dva izraza brez dvoma češka, in sicer potsténye (pocenje) v zmislu »Honor czajt«⁴ in »Pha(r)ifeus pechlewník (pohlebnik); primerjaj č. počtění

¹ Vsem laftopnim kerfzhenikom ie ueidezhe, de ty Pfalmi inu druge duhouske peifmi, se imao uti Cerqui peiti, a mpak kir fo fe dofehmal le vlatinskim, tim gmain ludem vneftopnim Jesiku, vti Cerqui peili. Inu tudi Mashouali, kerszhouali inu brali le Latinsku, tu mi dershimo, fa neprydnu inu unuznu, inu kir fo Itakim Latinskim petyem inu branem, tudi hoteli miloft, odpulzhane tih grehou, inu druge rizhy, per Bugi dobyti inu fashlushiti, letu mi dershimo fa enu pregrshene inu fashpoto-uane te Krij Criftufeue. (NB. Dobra dela so po Luthrovem nauku nezasluzna.) Obtui mi hozhmo de vshe naprei uti nashi Cranski Desheli, de fe ty Pfalmi, peifmi, inu ufe druge shlushbe Boshye, ty S. Sacramenti utim Slouenskim Cranskim Iesyku fe dopernashio inu dile. Cit. po dr. Ivan Prijatelja brošuri »O kulturnem pomenu slovenske reformacije«. Ljubljana, 1908, str. 31—32.

² O narodnem cerkvenem petju pred Luthrom primerjaj Roch. Freih. v. Liliencron, »Deutsches Leben im Volkslied um 1530«. Stuttgart, Union Deutsche Verlagsgesellschaft (1884), str. XXXIX. sl.

³ Pesem »Christ ist erstanden« je najstarejša nemška cerkvena pesem in je bila že v 13. stoletju vsepovsod znana in se nahaja tačas tudi že v neki velikonočni igri v klosterneuburškem »ludus paschalis«. Glej Liliencron, nav. delo, str. LV.

⁴ V tekstu samem stoji »Honor czajt«; vmes pa je izpuščaj in na levem robu poleg istega znamenja potsténye. P. pl.

ní, počta v pomenu čast, počeščenje in č. pochlebník, pochleba v pomenu prilizun in prilizovanje.¹

Pri teh dveh odstavkih je moral pisec paziti, da mu ni zmanjkalo prostora, vsled česar je pisal drobneje in preko začrtanega roba in je v latinskem tekstu silno krajšal. Zato ni dvoma, da sta nastala pozneje nego zaznamek nedelj in praznikov. Tudi različno črnilo govori za različen čas. Mogoče je bil zapisnik nedelj in praznikov že zapisan, preden je pisec začel na str. 246 b. pisati splošno izpoved, na str. 247 a. je bilo kljub temu še toliko prostora, da bi bil za silo izhajal ž njim; vendar pa to ni gotovo. Na vsak način pa je glosa in latinsko-slovenske izraze dostavil pozneje. Za njimi sta nastali morda samo še mlajši latinski opazki na str. 247 b.

Hronologija sestavkov na zadnjih petih straneh našega rokopisa bi bila torej tale: 1. Molitev pred pridigo, »Salve regina« in »Indulgencie« (lat.) na str. 247 b. 2. (ev. 3.) Zaznamek nedelj in praznikov (slov.: intonacija velikonočne himne) na str. 247 a. 3. (ev. 2.) Splošna izpoved, najprej napačno (str. 246 b.), potem pravilno (str. 245b.—246a.) 4. Glofa (lat.) in latinsko-slovenski izrazi (str. 246 b.). 5. Vmesni opomnji (lat.) na str. 247 b.

5. Zdaj si ogledajmo latinski rokopis sam. Ves v usnje vezani kodeks je sestavljen iz treh prvotno samostojnih zvezkov, kar se vidi posebno drugemu zvezku, v katerem je pisec posamezne kvaternije (pole po 12 listov) zaznamoval na spodnjem robu prve strani zaporedoma od 1.—5. [p(ri)m(us) . . . Q(ui)nt(us)], a zadnji, peti kvaternij je samo polovičen. Prvi in tretji zvezek nista tako zaznamenovana.

Prvi zvezek (šest kvaternijev) ima za vsebino razpravo o husitih; »Tractatus de Hufitis« je zapisano s pisavo iz 15. stoletja tudi na zunanjih platnicah knjige; pisali sta ga v nekoliko skrbnejši knjižni pisavi dve rokē, v potezah sicer nekoliko podobni, vendar pa karakteristično različni; prva roka je napisala 44 listov — pravzaprav 45, a prvi list prvega kvaternija je bil že iztrgan, ko se je knjiga sprejela v ljubljansko licejsko knjižnico in zaznamenovala po listih. Ostale liste do konca

Radics (LMS. 1879, str. 12.) in dr. L. Lénard (nav. delo, str. 134.) sta mislila, da ta izraz spada k glosi Hu(m)ilis ponifan in sta ga vsled tega tudi napačno brala (potstényen). Oblak, nav. delo, str. 159., je ta izraz prezrl.

¹ Ta izraz se je tudi Pleteršniku zdel sumljiv in ga zato ni sprejel v svoj slovar, dočim je n. pr. hlasčeten v pomenu avarus iz našega rokopisa sprejel.

razprave (45.—84.) pa je pisala druga roka, ki jo po natančnejšem primerjanju lahko spoznamo za tisto roko, ki je napisala slovenski tekst na zadnji strani kodeksa (247 b.).

Že po vsebini tega zvezka dobiva hronologija rokopisa trdnejša tla: traktat se ni napisal prej, preden se ni moglo govoriti o Husovih privrženecih kot o krivovercih, torej ne pred letom 1411., ko je bil Hus od papeža izobčen iz cerkve, bržkone pa tudi ne šele potem, ko pravih »husitov« več ni bilo, torej ne po letu 1436., ko so se začeli imenovati »češki bratje«.

A rokopis nam nudi še popolnoma določen, pozitiven podatek. Konec rokopisa je namreč datiran z letnico, dasi le z okrajšano letnico: Glasi se: »Hec ille anno d(o)m(ini) etc vigeſi(m)o VIII.« (str. 84 b.).

To bi bil prvi pozitivni podatek: rokopis traktata je bil dovršen l. 1428. — Ker ga je napisal tisti pisec, ki je napisal na zadnjo stran tretjega zvezka molitev pred pridigo in »Salve regina«, sta zdaj tudi ta dva spisa datirana s približno letnico: **okoli 1428.**

Tudi čehizmi teh dveh sestavkov dobivajo zdaj nekoliko točnejšo razlago. Pisec je moral biti Čeh, duhovnik, ki so ga husitske vojske (1419—1434) pregnale iz domovine.

Pazljivemu opazovalcu se je moralo sicer že prej zdeti, da Oblakova razlaga teh čehizmov, ki naj bi bili nastali vsled prevoda s češkega,¹ ne more biti prava. Ako bi bil dotična odstavek Slovenec prevedel s češkega, bi se poznal vpliv originala morda v leksikalnem ali sintaktičnem oziru, sklanja in pravopis bi bila gotovo slovenska. A v teh dveh sestavkih je besedni

zaklad slovenski — edini izraz, ki bi ga človek mogel imeti za čehizem, je *kralewa* = kraljica, č. *králová*; a tudi ta se nahaja v znanem slovenskem verzu Ulricha v. Lichtenstein: *Buge waz primi, gralva Venus* = Bog Vas sprimi, kraljica Venus. Pač pa se kaže češki vpliv v pravopisu in v besednih oblikah: podobne stvari slišimo lahko tudi še danes, če govori po slovensko Čeh, ki se našega jezika še ni dokraja navadil. Molitev »*Salve regina*« se pri nas gotovo ni udomačila bistveno pozneje kot pri Čehih; saj v latinskem originalu je prišla približno v istem času lahko k nam kot k Čehom. Zato pa ni verjetno, da bi bili čakali z uvedbo te molitve dotlej, da bi bila prišla po dolgem ovinku preko Češkega v češkem prevodu šele k nam. Popolnoma jasno pa nam je vse, če si mislimo Čeha, ki je moral s Slovenci v cerkvi moliti slovensko molitev in si jo je zato napisal, da bi si jo laže zapomnil, in sicer ne po pisani predlogi, ampak po sluhu. Da je bila »*Salve regina*« določena za skupno molitev z ljudstvom, vidimo iz tega, da si je pisec tako vestno zaznamenoval govorne pavze. Tudi tisti izraz, ki nam dela v tej molitvi toliko težav: *my ktebe vpyeme tuge fabne otroczy te ewe* (*exules filii Hevae*), ni mogel nastati vsled nerazumevanja češkega teksta (vypověděni),¹ ampak iz slovenske besede, ki je bila tuja za češko uho in je duhovnik-Čeh ni prav razumel. Prvi del tega tajinstvenega izraza za *exul* (= izgnan, zapuščen) sicer ni tako težak, treba ga je brati po staročeškem pravopisu kot *tuje*, ne kot *tuge*; drugi del te besede pa je tako popačen, da mu prideš le težko do živega; morda tiči v njem izraz (po)zabljeni? torej na tujem (po)zabljeni, kar bi prav dobro odgovarjalo latinskemu izrazu *exul*.

(Konec prihodnjič.)

¹ LMS. 1889, str. 155.

¹ Gl. Oblak, LMS. 1889., str. 155.—156.

